

A PÁSZTORMADÁR A HORTOBÁGYON.

Irta: SCHENK JAKAB.

FGÉSZ esztendőben talán együttvéve se fordul meg annyi ember a debreczeni Hortobágyon, mint az országos vásár idején. Nagy sokaság tolong a csárda előtt levő vásártéren, a melyen valóságos néprajzi kiállítást rendeztek a pásztoreMBER számára dolgozó mesteremberek. Sátorkorcsmák csábítják a pásztoreMBEReket, hogy egyszer egy esztendőben amúgy istenigazában kimulassák magukat. A baromvásártéren a félország lócsiszárja és marhakupecze válogat a rengeteg számban fölhajtott állatban.

Sűrűn egymás után érkeznek a vásárosok s a hányan jönnek-mennek a régi impozáns hortobágyi köhídon, mind gyönyörködve bámulják azokat a soh'se látott szép piros-fekete tarka madárvendégeket, a melyek csodálatos bizalmassággal — mintha csak otthon volnának — ott ugrálnak, civakodnak, énekelnek és udvarolnak néhány lépésnyi távolságban a híd kőkoralátján.

Első kérdésük természetesen az, hogy mifélek és honnan valók?

A hortobágyi pásztoreMBER meg is adja a jelenség érdekességének megfelelő érdekes választ: *afrikai seregélyek* ezek, s a földművelésügyi Miniszter hozatta őket azért, hogy segítsenek irtani a sáskát.

A dologban az a legérdekesebb, hogy ezt a magyarázatot komolyan hiszi mindenki. A viszonyok ismerete alapján azonban némileg érthető ez a hiedelem. A hortobágyi legelőterületet 1907 nyarán végpusztulással fenyegette a mérhetetlen mennyiségben föllépett *marokkói sáska*. A csapás továbbterjedésének és megismétlődésének meggátolása céljából a m. kir. Rovartani Állomás valóságos irtási hadjáratot indított a m. kir. földművelésügyi Miniszterium megbízásából, a mely törvényt is alkotott a sáskairtásról. Ez a törvény ott volt kifüggesztve a csárda falára, mellette színes képen a marokkói sáska és egész fejlődési menete, hogy mindenki azonnal fölismerhesse a veszedelmes ellenséget. Mindenki tudta, hogy a földművelésügyi Miniszterium adta a sáskairtó gépeket s hogy az irtási költségek nagy részét is elvállalta. A mint megérkeztek a pásztormadarak, azonnal megjelentek a tilalomtáblák is, a melyek 100 korona pénzbírsággal vagy elzárással fenyegették azokat, a kik a pásztormadarakat, ezeket a kiváló sáskairtókat bántalmazni merészelnék. Ily módon tán nem is csoda, ha a pásztormadarak megjelenését is a földművelésügyi Miniszterium egyik sáskairtó intézkedésének minősítették.

A sáskairtás idején szokatlanul mozgalmas volt az élet a Hortobágyon. A vég-

telenségbe vesző tengernyi síkságon magános pásztorgunyhók, gémes kutak, gulyák és ménesek között innen is, onnan is messzevilágító fehér sátorcsoportok látszottak. Körülöttük szekértábor, legelésző lovak, lobogós ruhájú nyüzsgő sokaság. Mintha valami nomád törzs ütött volna tanyát a Hortobágyon. Ha ködbevesző messzeségből ide nem villogna, hol el- hol meg előtűnve, egy templomtorony napsütötte fehér fala, úgy első pillanatra szinte a honfoglalás idejébe, az ősi nomádelet korszakába képzelhetné magát az ember.

A Hortobágy ötletes tündére, a varázsló délibáb, azonban mihamar tökéletesen megváltoztatja az egész képet. A sátrak helyén messzevilágító fehér vitorlák libegnek csillogó víztükör felett, mely mintegy varázsütésre buggyant elő a szemhatár peremén. Eltűnt a távolban szétszórtan legelésző gulya is, helyén nagy város elmosódott körvonalú fehér házfalai látszanak, a mint hosszú sorban, szabályosan sorakoznak egymás mellé a tengerparton. Kékes messzeségből idelátszott apró ligetek picziny alacsony szigetekként tükröződnek a szemképráztatóan ragyogó víztükörben. Tündériesen szép ez a látvány, hasonlatos ahhoz, a mikor délszaki tengerparti város első homályos körvonalai bontakoznak ki a tűző napsugár fakasztotta sűrű párakkal telített levegőből.

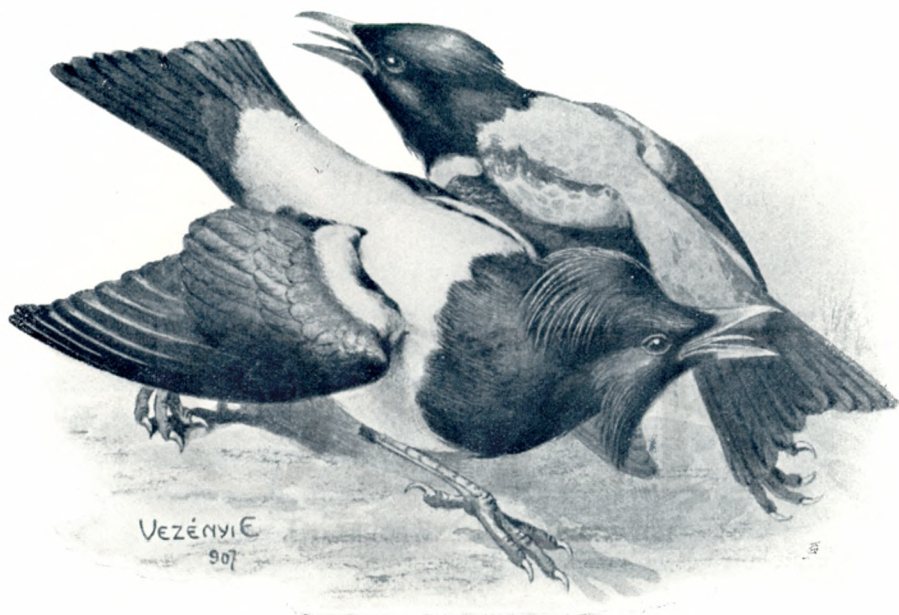
A sátrakban a sáskairtó munkások tanyáztak. Fölváltva dolgoztak és pihentek, mert ha az ember tán birná is a kora hajnaltól napnyugtáig tartó munkát az agyforraló hőségben, nem bírja ki a ló, a mely a nehéz sáskairtó gépet húzza. A sáskairtó gép körülbelül 2 1/2 méter hosszú erősen a földnek feszülő sűrű aczéldrótkefe, a melyet saját súlyán kívül a lovakat hajtó ember súlya is odaszorít a földhöz. Tovahaladása közben a gép az alája kerülő sáskákat szétmorzsolja. Rendesen több gép halad egymás mellett folyton szűkülő körökben, úgy hogy az elugráló megmaradó sáskák végre egy helyre szorúlnak, a hol azután végiggázolnak rajtuk. Ilyen helyeken néha bokáig ért a tömérdek sáskahulla.

Az erősebben inficziált területeken már néhány lépés után valóságos sáskahullám hömpölygött az ember előtt. A továbbugrálva menekülő sáskahadat sűrű jégeső hullásához hasonló pattogás és zúgás kísérte. Ilyen helyek azután valóságos gyülekező tanyái voltak a Hortobágy sáskairtó madárseregeinek. Százával voltak a falánk, nagyétű golyák, csapatosan jöttek-mentek a libegőröptű kék vércsék, ölyvek, lomharöptű lármás sasok, vijjogó bibiczek, czieregő széki csízek, himbálóröptű szarkák és a vetési varjú óriási fekete seregei rengeteg mennyiséget fogyasztottak a veszedelmes ellenségéből. Ott volt az egész hortobágyi madárvilág, s ott voltak a távoli hazájukból szinte gondviselészerűleg megjelent pásztormadarak seregei is, a melyek PETÉNYI szavával élve, mint *«vándorló rózsák»* borították a Hortobágyot.

Junius első napjaiban jelentek meg az első kis csapatok, de már néhány nap múlva körülbelül 30.000-re szaporodott a számuk. Eleinte az apró hortobágyi ligetekben tartózkodtak, de később elfoglalták a fészkelésre alkalmas helyeket és fészkelés céljából megtelepedtek. Gyakran ismétlődő vándorútaik alkalmával a sáskajárásos Hortobágyon ezúttal olyan területet találtak, a mely majdnem teljesen ugyanazokat az életfeltételeket nyújtotta nekik, mint rendes hazájuk, s nyilvánvalóan ez birta rá őket a megtelepedésre és fészkelésre.

Hazánkban meglehetősen gyakori vendégek. Átlagban megjelennek körülbelül minden harmadik esztendőben, de túlnyomó részben csak párokban vagy kisebb csapatokban és olyankor sohase fészkelnek nálunk. Az 1907. évi mellett legnagyobb volt az 1837. évi invázió, a mikor Pestmegyének éppen akkor sáskajárásos pusztáin szintén nagy mennyiségben fészkeltek, a mint ezt nagy úttörő ornithologosunk, PETÉNYI egy gyönyörű monografiában részletesen megírta.

Tapasztalati tény, hogy rendes hazájuk határán túl csak akkor fészkelnek, ha sáskajárásos területre akadnak vándorlásaik alkalmával, de viszont nem jelennek meg mindig, valahányszor sáskajárás van nálunk. Ennek oka a pásztormadár életmódja. Rendes

A pásztormadár párzási tánca.

hazája Déloroszország, Transzkáspia és Turkesztán. Itt az óriási kiterjedésű füves pusztákat lakja, s életmódjában annak legjellemzőbb rovarvilágához, a tömegesen előforduló sáskákhoz alkalmazkodott. Minthogy a sáskajárások színhelye majdnem évről-évre megváltozik, azért az indiai téli szállásaikból hazatérő pásztormadarak még kisebb-nagyobb kiterjedésű vándorutakra kényszerülnek, hogy ily módon megtalálják a sáskajárásos, tehát a fészkelésre alkalmas területeket. A pásztormadár ily életmód mellett *vándormadárrá* fejlődött.

A szélsőségeiről ismeretes pusztai klíma mellett megeshetik, hogy egyidőben nagy területeken meghiúsul a sáskajárás s ezért a pásztormadarak egy része nem talál alkalmas fészkelő területet. Mint vándormadarak folytatják a már meg is kezdett vándorutat és ilyenkor vetődnek el Európába, nevezetesen annak délkeleti részeibe. Ha útközben alkalmas területre érnek, ott fészkelnek, ilyen kivételes fészkelőhelyeik voltak eddig a Balkánon, Olaszországban és Magyarországon. Ha ellenben rendes hazájukban is

elegendő fészkelési területeket találnak, akkor nem látogatnak el hozzánk, még akkor sem, ha tényleg találnának is nálunk sáskajárásos területeket.

A Hortobágyon 1907 nyarán körülbelül 10 telepen közelítőleg 3000 pár fészelt; a többi lassanként elszéledt, tovább vándorolt, úgy hogy a fiókaetés idejében már csak a fészkelők tartózkodtak ott. Valószínűleg kevés volt a fészkelési alkalmatlanság a sáskajárásos területek közelében. Pedig a pásztormadarak ebben egyáltalában nem voltak válogatóságok. A hány vályog és téglarakást találtak, azt mind elfoglalták s alig félméter magas téglatormelék halmazokban is találtak fészkeket. Beletelepettek az épületek nádfedeleibe és ereszalji üregeibe, noha a legtöbb oly alacsony volt, hogy kinyújtott karral elérhette őket az ember. A hortobágyi kőhíd szárítócsöveit, valamint a mellettük levő üregeket is elfoglalták, kemény harcok után kivervén belőlük a nemzedékek óta ott fészkelő kétségbeesetten védekező verebeket.

Csodálatos bizalmasságot árultak el evvel a fészkelési móddal, s ha idejében nem jelentek volna meg a tilalomtáblák, úgy könnyen vesztükre válhatott volna. A szandalékesi telepet azonban a vályogvető cigányok még így is ugyancsak megdézsmálták.

A fészkelepeken mindenütt rendkívül bizalmasak voltak a pásztormadarak. Különösen festői látványt nyújtott a szandalékesi telep, a hol körülbelül 500 pár fészelt. Egy-egy vályogtéglarakáson néha százával ültek sűrűn egymás mellett a gyönyörű rózsaszínű madarak, ártatlan kimenetelű harcokat folytattak egymással a helyért vagy nőtényért, udvarolgattak párjuknak és állandóan hallatták párzási éneküket, a mi valóságos riadó volt a csendes pusztaban. A hímek párzási éneke az erős, karattyolásszerű «trrr» és az élesen hangzó «tyityi» szótagok variálása, a nőtény pedig állandóan a «csilij» szót sipítozza. El lehet képzelni azt a koncertet, a mikor egyidejűleg több száz darab énekel.

A párzást mindig egy rendkívül érdekes és mulatságos párzási tánc előzte meg. A hím szinte lehasal a nőtény előtt, kissé kinyújtott szárnyát, valamint félig szétterjesztett farkát folytonosan rezgetti, fölemeli és kiterjeszti bóbítóját, toroktollait előretolja, minek következtében úgy látszik, mintha hegyes szakálla volna s ebben a helyzetben kezdi körüljárogatni a párját, közbe pedig teljes erővel fújja párzási énekét. A nőtény ugyanezt cselekszi s ekkor elkezdenek egymás körül forogni, eleinte lassabban, később mindig nagyobb és nagyobb sebességgel. A nőtény vet véget a játéknak; hirtelenül leül, a nóta elhallgat s pillanat alatt megvan a párzás.

A hortobágyi kőhíd széles korlátján nagyon gyakran figyelhettem meg ezt a párzási táncot és pedig alig 10 lépésnyi távolságból. Ha nyugodtan viselkedett az ember, akkor ügyet se vetettek rá. Ez a nagyfokú bizalmasság onnan ered, hogy hazájában szent madárnak tartják a pásztormadarat óriási sáskapusztításai miatt s ezért mindenütt a legnagyobb kíméletben és védelemben részesül. Hogy milyen magasra becsülik sáskairtó működését, azt igen élénken jellemzi egy tifliszi népszokás. Ha tavasszal sok sáska jelenik meg Tiflisz vidékén s kimaradnak a pásztormadarak, akkor küldöttséget menesztenek az Ararat hegyére, Szent Jakab forrásához, hogy onnan vizet hozzanak a városba. A visszatérő küldöttséget nagy egyházi ceremóniával fogadják; azt hiszik, hogy ily módon rábirhatják a pásztormadarakat a megjelenésre.

Ha meggondoljuk, hogy Tifliszben százezrivel szokott megjelenni a pásztormadár,

akkor könnyen érthető az a nagy tisztelet és védelem, a melyben részesül, mert ennyi pásztormadár valóban hihetetlen sáskatömegeket tud elpusztítani. A meddig még apró volt a marokkói sáska a Hortobágyon, addig egy-egy pásztormadárnak a gyomrában 400–500 sáskát lehetett találni. A sáskairtás szempontjából különösen akkor végeztek igen fontos munkát, a mikor a sáskák már megszárnasodtak, s így lehetetlen volt a gépekkel való irtás. Ebben az időben már csak 20–30 sáskát találtam a gyomrukban, köztük a teljesen kifejlődött, petéikkel telt nőstényeket. Fiókáikat is tisztán sáskákkal etették s ezek gyomrában is mindig megtaláltam a sáskapetéket.

Szinte elképzelhetetlen az a sáskatömeg, a mit a pásztormadarak elfogyasztottak a Hortobágyon. Rengeteg mennyiséget pusztítottak a falánk gólyák is, a melyek egy-egy lakomán 1000 sáskát is fölfalnak. Mindezeknél sokkalta nagyobb az a tömeg, a mit a gépek pusztítottak s ennek dacára még mindig maradt annyi, hogy 1908 nyarán — bár jóval kisebb mértékben — újból kitört a sáskajárás a Hortobágy néhány területén. Ugyanakkor megjelentek megint a pásztormadarak is, és minthogy újra megtalálták a fészkeléshez szükséges föltételeket, ezúttal is fészkeltek néhány telepen, de jóval kisebb mennyiségben, mint az előző esztendőben. A Hortobágyon tehát két egymásután következő esztendőben fészkeltek a pásztormadarak, a mi igazán ritka esemény.

A legérdekesebb dolog az volna, ha az idén is megjelenének a Hortobágyon, melyen nagyjában ugyanazokat az életföltételeket találják, mint rendes hazájukban s ha ily módon hazánk rendes lakóivá válnának. Megtelepedésükkel nemcsak gyönyörű ékességre és újabb nevezetességre tenne szert a méltán híressé vált Hortobágy, hanem egyúttal rendkívül hasznos madárlakosságra is, a mely állandó sáskairtásával megakadályozhatná hasonló csapások kifejlődését, mint a milyen az 1907. évi sáskajárás volt.

A pásztormadár fészke a hortobágyi híd szárító csövében.

